

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО- ТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ

ЛАВСЬКИЙ Віктор Петрович - начальник інформаційно-технічного відділу,
здобувач кафедри кримінального процесу Донецького юридичного інституту МВС України
УДК 343.13

Стаття посвячена вопросу нормативно-правового регулювання забезпечення прав і свобод громадян при здійсненні оперативно-технічних заходів.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, учасник оперативно-розшукової діяльності, соціально-правовий захист, оперативно-технічні заходи.

У ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю[1]. Забезпечення прав і свобод людини є одним з пріоритетних напрямів діяльності держави. Державні органи мають нести відповідальність перед людиною за свою діяльність. Зазначені конституційні норми стосуються і функціонування органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Право на приватність гарантується також статтею 32 Конституції України, у якій вказано, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Разом з тим у Конституції передбачено захист окремих аспектів приватності. Так, ст. 30 захищає недоторканність житла (територіальну приватність), ст. 31 – таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (комунікаційну приватність), ст. 32 передбачає заборону збирання, зберігання, використання та по-

ширення конфіденційної інформації про особу без її згоди (інформаційна приватність), а ст. 28 передбачає заборону піддавати особу без її вільної згоди медичним, науковим чи іншим дослідом (захищаючи певні елементи фізичної приватності)[1]. Але, на жаль, зацікавленість сучасної держави в отриманні конфіденційної інформації і не тільки про її громадян переважає над вимогами внутрішнього законодавства і міжнародних договорів у галузі захисту прав людини. Звісно, це стосується не тільки України.

Мета статті

Метою статті є дослідження нормативно – правового регулювання при дотриманні прав людини під час здійснення оперативно-технічних заходів та відповідність його сучасним умовами, а також її систематизація.

Аналіз останніх досліджень з питання правового регулювання захисту осіб, які є учасниками оперативно – розшукової діяльності, у тому числі і забезпеченні прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів розглядалися в роботах відомих вітчизняних учених: Над дослідженням проблем застосування ОТЗ працювали і продовжують плідно працювати такі вчені, як: О.М. Бандурка, Д.І. Бедняков, Р.С. Белкін, О.В. Горбачов, Ю.М. Грошевий, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Доленков, П.А. Єрмакова, В.К. Лисиченко,

В.Л. Ортинський, Ю.Ю. Орлов, М.А. Перепелиця, М.М. Погорецький, М.В. Салтевський, І.В. Сервецький, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, В.І. Шакур, І.Р. Шинкаренко, М.Е. Шумило та інші. Однак такі дослідження не мали комплексного характеру, нормативно – правове регулювання забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів потребує систематизації.

Викладення основного матеріалу

Під оперативно-технічними заходами розуміють сукупність технічних засобів та науково обґрунтованих прийомів їх правомірного використання (переважно негласного) у процесі оперативно-розшукової діяльності ОВС з метою ефективної боротьби зі злочинністю[2]. В оперативно-розшуковій діяльності до оперативно-технічних заходів належать оперативна техніка, яка дозволяє знімати інформацію з каналів зв'язку, вести візуальне спостереження в громадських місцях, із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів. Використання оперативно-технічних заходів забезпечує реалізацію принципів наступальності та раптовості проведення оперативно-розшукових заходів, створення такої обстановки, у якій злочинець вимушений повідомити інформацію про себе та свої протиправні дії.

Існує немало способів вивчення нормативно-правового регулювання забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів.

І.В. Сервецький пропонує нормативно-правове регламентування, що стосується застосування оперативно-технічних заходів та відповідних прийомів їх використання, поділити на два види: технічні та тактичні. При цьому технічні прийоми використання оперативно-технічних заходів нормами закону не регламентуються, їх зміст розкривається інструкціями щодо застосування оперативно-технічних заходів. Тактичні прийоми проведення оперативно-розшукових заходів регламентуються нормами закону та підзаконними актами (накази МВС, інструкції, настанови, інші докумен-

ти відомчого характеру). Зміст підзаконних актів визначається загальними вимогами, і тому при наявності в них відповідних положень вони можуть розглядатися як правова основа для вибору необхідного тактичного прийому[3].

Комаров А.І. пропонує згідно з обсягом приписів, ступеня і характеру відносин, що регулюються, об'єднати законодавчі акти в певні групи:

- норми закону, що встановлюють загальні принципи, цілі та завдання ОРД відповідних органів по охороні правопорядку та боротьбі зі злочинністю, із змісту яких випливає допустимість застосування ОТЗ, прийомів та дій, але дані норми не вказують на характер і умови застосування ОТЗ;

- норми закону, що визначають проведення відповідних дій, у процесі яких застосовуються певні види ОТЗ, вказують на допустимість конкретних дій і прийомів, застосування яких можливе із використанням певних видів ОТЗ;

- норми закону, що визначають використання даних, отриманих у результаті застосування ОТЗ[4].

Ми вважаємо, що нормативно-правове регулювання проведення оперативно-технічних заходів доцільно розглядати за традиційною трьохрівневою схемою, яка складається із основного закону, законів та підзаконних та відомчих нормативно-правових актах.

До першого рівня нормативно-правового регулювання забезпечення прав людини при проведенні оперативно-технічних заходів відноситься Конституція України, як основний закон держави. Як вже зазначалось вище, Конституція України містить у собі ряд статей, що гарантують забезпечення прав і свобод людини, у тому числі й право на приватність.

До другого рівня нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, у тому числі при проведенні оперативно-технічних заходів, відносяться ратифіковані міжнародні договори та законодавчі акти.

У 1950 році України приєдналась до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р. [5]

Для забезпечення виконання договірними сторонами їх зобов'язань була створена Комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини, який після прийняття Протоколу № 11 до Конвенції функціонує на постійній основі. Ратифікувавши Конвенцію, Україна взяла на себе зобов'язання подвійного спрямування: по-перше, сьогодні вона повинна виконати необхідну роботу з приведення у відповідність з Конвенцією свого національного законодавства; по-друге, ліквідувати будь-які порушення прав та свобод людини, що захищаються нею на власній території.

Щодо законодавчого забезпечення України, то здійснення оперативно-розшукової діяльності законодавчо регламентується нормами Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, а також низкою законів.

Згідно з п. 10 ст. 11 Закону України «Про міліцію» міліції надається право здійснювати на підставах і в порядку, встановленому законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, фото-, кіно-, відеозйомку і звукозапис, прослуховування телефонних розмов з метою розкриття злочинів [6].

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним підрозділам визначених відомств надається право:

- здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України;
- накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;
- здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;
- здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України [7].

У ст. 15 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» зазначається, що у боротьбі з організованою злочинністю спеціальним підрозділам органів внутрішніх справ і Служби безпеки України надається право використовувати спеціальні технічні засоби у випадках та порядку, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України [8].

У ст. 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» вказано, що для виконання визначених законом завдань у ході контррозвідувальної діяльності органи, підрозділи та співробітники Служби безпеки України мають право:

- здійснювати контррозвідувальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативнотехнічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;
- виявляти, фіксувати і документувати гласно і негласно розвідувальні, терористичні та інші посягання на державну безпеку України, вести їх оперативний облік, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів [9].

Також вважаємо необхідним відмітити, що відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність». У ст. 2 вищевказаного закону, закріплено, що право на відшкодування шкоди виникає за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було розпочате кримінальне провадження за результатами цих заходів [10]. Як зазначає В.П. Кононенко, що обумовлення можливості права на юридичний захист від свавільного втручання

у приватнежиття, зазначене у даній статті, є порушенням міжнародних зобов'язань України, зокрема, норми ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно з якою кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [11, с. 314].

Третім рівнем нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності є підзаконні та відомчі нормативно-правові акти.

При забезпеченні прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів найбільш значущим є Указ Президента України «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів», у якому з метою забезпечення конституційних прав громадян на недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання в особисте і сімейне життя під час проведення оперативно-технічних заходів зобов'язано Кабінет Міністрів України та суб'єктів оперативно-розшукової діяльності привести свою діяльність у сувору відповідність з чинним законодавством та розробити єдину інструкцію про порядок отримання підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дозволів на проведення відповідних заходів та використання одержаних при цьому матеріалів [12].

Ще до відомчих нормативно-правових актів треба віднести Постанову Кабінету Міністрів України від 27.11.2001 №1450 «Про затвердження Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації», Постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2007 №1169 «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації» та інші.

Також треба відмітити, що деякі відомчі нормативно-правові акти, що регламентують проведення оперативно-технічних заходів носять закритий характер, тому ми вважаємо, що третій рівень нормативно-правового регулювання забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів треба поділити на гласні та негласні відомчі нормативно-правові акти.

Висновки

Різноманіття нормативних актів, велика кількість юридичної інформації потребує визначеного порядку й організованості в системному розподілі правого матеріалу, зручності його використання на практиці.

Тому, враховуючи вищевикладене ми дійшли до висновку, що для полегшення в користуванні та ефективного застосування нормативно-правових актів, покликаних урегулювати нормативно-правове регулювання проведення оперативно-технічних заходів доцільно розглядати за традиційною трьохрівневою схемою, яка складається із основного закону, законів та підзаконних та відомчих нормативно-правових актах. При цьому третій рівень нормативно-правового регулювання забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів треба поділити на гласні та негласні відомчі нормативно-правові акти.

Література

1. Конституція України / Офіс. сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Новий тлумачний словник української мови.: У 4-х т.т. -К.: Аколіт. -1999, Т.4.-С.518.
3. Сервецький І.В. Організація і тактика оперативно-технічного документування /Сервецький І.В., Лазутко В.І., Шеломенцев. В.П. – К.: НАВС, 2000. – 256 с.
4. Комаров А.И., Низенко Э.И. К вопросу о понятии правовых основ применения технических средств в профилактике правонарушений органами внутренних дел //Труды КВШ МВД СССР. Проблемы со-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанню нормативно-правового регулювання забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів.

вершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел.- К.: КВШ МВД СССР, 1977. -Вып. 10с.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.- Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main>.

6. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. № 583-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>

7. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ.- Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

8. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>

9. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» від 03.04.2003 р. № 662-

SUMMARY

The article focuses on provision of the legal rights and freedoms of citizens during criminal investigation.

IV. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/374-15>

10. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 13.04.2012 р. № 267/94-ВР. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80>

11. Кононенко В.П. Законність оперативно-технічних заходів в розумінні практики європейського суду з прав людини /В.П. Кононенко// Порівняльно-аналітичне право. –2013 р.- №4. с.312-314.

12. Указ Президента України «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» від 07.11.2005 р. № 1556/2005 – Офіційний вісник України. – 2005. - № 45. – Ст. 2834.